

O'ZBEKISTON

TIL VA MADANIYAT

UZBEKISTAN

LANGUAGE & CULTURE

ISSN 2181-922X

2021 Vol. 4

**www.navoiy-uni.uz
www.uzlc.navoiy-uni.uz**

ISSN 2181-922X

O‘ZBEKISTON

TIL VA MADANIYAT

UZBEKISTAN

LANGUAGE AND CULTURE

2021 Vol. 4

**www.navoiy-uni.uz
www.uzlc.navoiy-uni.uz**

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti

Bosh muharrir: Shuhrat Sirojiddinov
Bosh muharrir o'rinbosarlari: Zaynobiddin Abdirashidov
Qosimboy Ma'murov
Mas'ul kotib: Ozoda Tojiboyeva

Tahrir kengashi

Ahmadali Asqarov, Abdulaziz Mansur, Akmal Saidov, Akmal Nur, Adham Ashirov, Nizomiddin Mahmudov, Hamidulla Dadaboyev, Samixon Ashirboyev, Bahodir Karimov, Aftondil Erkinov, Baxtiyor Mengliyev, Uzoq Jo'raqulov, Sulton Normamatov, Murtazo Sayidumarov, G'aybulla Boboyorov, Nozliya Normurodova, Abdi Mamatov, Anvar Sayfullayev.

Tahrir hay'ati

Isa Habibbeyli (Ozarbayjon)	Maria Sabtelni (Kanada)
Frederik Bressand (Fransiya)	Timur Kocaoğlu (AQSH)
Ingeborg Baldauf (Germaniya)	Almaz Ülvi (Ozarbayjon)
Mark Toutant (Fransiya)	Tanju Seyhan (Turkiya)
Rochelle Almeida (AQSH)	Xisao Komatsu (Yaponiya)
Akrom Habibullayev (AQSH)	Emek Üşenmez (Turkiya)
Valeriy S. Xan (O'zbekiston)	Abdulvahap Kara (Turkiya)
Eunkyoung Oh (Janubiy Koreya)	Alizoda Saidumar (Tojikiston)
Oqilxon Ibrohimov (O'zbekiston)	Dilorom Ashurova (O'zbekiston)
Shodmon Vohidov (Tojikiston)	Darya Jigulskaya (Rossiya)

"O'zbekiston: til va madaniyat" jurnali – lingvistika, tarix, adabiyot, tarjimashunoslik, san'at, etnografiya, falsafa, antropologiya va ijtimoiy tadqiqotlarni o'rganish kabi sohalarni qamrab olgan akademik jurnal.

Jurnal bir yilda to'rt marta chop etiladi.

Jurnalning maqsadi – ko'rsatilgan sohalarga oid dolzarb mavzulardagi bahs-munozaraga undaydigan, yangi, innovatsion g'oyalarga boy, o'z konsepsiyasiga ega bo'lgan tadqiqotlarni nashr etishdir.

Ingliz, rus va o'zbek tillaridagi, shuningdek, boshqa turkiy tillarda yozilgan maqolalar qabul qilinadi. Iqtisodiy tahlillar hamda siyosatga oid maqolalar e'lon qilinmaydi.

Jurnalda kitoblarga yozilgan taqrizlar, adabiyotlar sharhi, konferensiyalar hisobotlari va tadqiqot loyihalari natijalari ham e'lon qilinadi. Mualliflar fikri tahririyat nuqtayi nazaridan farq qilishi mumkin.

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti.

O'zbekiston, Toshkent, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi, 103.

Email: uzlangcult@gmail.com
Website: www.uzlc.navoiy-uni.uz

Alisher Navo'i Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature

Editor-in-Chief: Shuhrat Sirojiddinov
Deputy Editors in Chief: Zaynabiddin Abdirashidov
Kasimbay Mamurov
Executive secretary: Ozoda Tajibaeva

Editorial board

Ahmadali Asqarov, Abdulaziz Mansur, Akmal Saidov, Akmal Nur, Adham Ashirov, Nizomiddin Mahmudov, Hamidulla Dadaboev, Samixon Ashirboev, Bahodir Karimov, Aftondil Erkinov, Bakhtiyor Mengliev, Uzoq Juraqulov, Sulton Normamatov, Murtazo Sayidumarov, Gaybulla Babayarov, Nozliya Normurodova, Abdi Mamatov, Anvar Sayfullaev.

Editorial Committee

Isa Habibbeyli (Azerbaijan)	Maria Subtelny (Canada)
Frederique Bressand (France)	Timur Kozhaoglu (USA)
Ingeborg Baldauf (Germany)	Almaz Ulvi (Azerbaijan)
Marc Toutant (France)	Tanju Seyhan (Turkey)
Rochelle Almeida (USA)	Hisao Komatsu (Japan)
Akram Habibullaev (USA)	Emek Üşenmez (Turkey)
Valeriy S. Khan (Uzbekistan)	Abdulahap Kara (Turkey)
Eunkyung Oh (South Korea)	Alizoda Saidumar (Tajikistan)
Oqilkhon Ibrohimov (Uzbekistan)	Dilorom Ashurova (Uzbekistan)
Shodmon Vohidov (Tajikistan)	Daria Zhigulskaya (Russia)

“Uzbekistan: Language and Culture” is an academic journal that publishes works in the field of linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies.

The journal is published four times a year.

The purpose of the journal is to publish the results of the latest research that are rich in new, innovative ideas and has its own concept, which stimulates debate on topical issues in these areas.

The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcome. We do not publish economic analyses or political articles.

In addition to research articles, the journal announces book and literary work reviews, conference reports and research project results.

The authors' ideas may differ from those of the editors'.

Alisher Navo'i Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature.

103, Yusuf Khos Hojib, Yakkasaray, Tashkent, Uzbekistan.

Email: uzlangcult@gmail.com
Website: www.uzlc.navoiy-uni.uz

MUNDARIJA

Lingvistika

Tolib Enazarov

Dialektal matnlarning leksik tahlili metodi.....6

Jo'ra Xudoyberdiyev

Birinchi turkologiya qurultoyining chaqirilishi va maqsadi haqida.....19

Manzura Abjalova

Lingvistik ontologiya – leksik ma'lumotlar bazasi.....39

Dilafroz Muhammadiyeva

“Boburnoma”ning turkiy tillardagi tarjimalarida
paremiyalarning aks etishi.....60

Zoxira Xidraliyeva

O'zbek tilining Iqon shevasi vokalizmini areal o'rganishga doir.....74

Adabiyotshunoslik. Tarjimashunoslik

Shahnoza Rahmonova

XX asr ikkinchi yarmi she'riyatida g'azal janri poetikasi.....90

Gulnoza Jo'rayeva

Bolalar hajviy she'riyati – ma'rifiy va estetik tarbiya quroli
sifatida.....103

Din. Falsafa. Ilohiyot

Bahriddin Umurzoqov

“Rashahot” asarida Xojagon tariqati asoslari bayoni.....118

CONTENT

Linguistics

Tolib Enazarov

Method of lexical analysis of dialectal texts.....6

Jura Khudoyberdiyev

About aims and Organization of the first Turkological Conference.....19

Manzura Abjalova

Linguistic Ontology - Lexical Database.....39

Dilafroz Muhammadieva

Reflection of paremies in the translations of “Boburnoma”
in turkish languages.....60

Zakhira Khidralieva

On the study of the Ikan dialectvocalism of the Uzbek language.....74

Literature. Translation studies

Shahnoza Rahmonova

Poetics of the ghazal genre in uzbek poetry of the second
half of the XX century.....90

Gulnoza Jurayeva

Children's comic poetry as a mean of educational and
aesthetic education.....103

Religion. Philosophy. Theology

Bahriddin Umurzoqov

Detailed analysis of the foundations of the Khojagon tariqat
in the work “Rashakhot”.....118

ADABIYOTSHUNOSLIK. TARJIMASHUNOSLIK
LITERATURE. TRANSLATION STUDIES

XX asr ikkinchi yarmi she'riyatida g'azal janri poetikasi

Shahnoza Rahmonova¹

Abstrakt

Maqolada XX asr ikkinchi yarmi she'riyatida g'azal janri poetikasining poetik shakl va mazmun takomilidagi o'rni ochib berilgan. Habibiy, Sobir Abdulla, Chustiy, Charxiy, Erkin Vohidov, Abdulla Oripov g'azallari asos qilib olingan. Ushbu ijodkorlar devonlaridagi oddiy g'azal, g'azali qit'a, g'azali musajja', g'azali muvashshahi ta'rix, qaytarma bahrli g'azal vaznlarning vazn xususiyatlari va mazmun uyg'unligi bilan bog'liq masalalarni yoritish asosiy maqsadini tashkil qiladi. Adabiyot tarixida uchramagan g'azali muvashshahi ta'rix, qaytarma bahrli g'azal turlarining imkoniyatlari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: *aruz, vazn, janr, g'azal, oddiy g'azal, g'azali qit'a, g'azali musajja', g'azali muvashshahi ta'rix, qaytarma bahr.*

Kirish

XX asr ikkinchi yarmi o'zbek she'riyati o'zining mazmun--mundariyasi, ifoda shakllari va badiiy-tasviriy vositalari bilan o'zbek adabiyoti tarixida alohida bosqichni tashkil qiladi. Bu davrda she'riyatning asosiy diqqat-e'tibori hayot va kishilar tafakkuridagi o'zgarishlarni butun bo'y-basti bilan tasvirlashga qaratildi. Bu davrda o'zbek she'riyati poetik shakl va janr, til va uslub jihatidan yangi pog'onaga ko'tarildi. Barmoq vaznida bitilgan an'anaviy she'rlar bilan bir qatorda mumtoz adabiyotimizning asosiy she'riy janrlari hisoblanmish g'azal, ruboiy, tuyuq va muxammas kabi poetik shakllardan keng foydalanildi.

Ushbu davr she'riyatida Zokirjon Xolmuhammad o'g'li Habibiy, Sobir Abdulla, Nabixo'ja Nurillaxo'ja o'g'li Chustiy, Asqara-

---

¹ *Rahmonova Shahnoza Muxitdinovna* – filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti.
E-pochta: shahnoza.raxmonova86@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-4521-8754
Iqtibos uchun: Rahmonova Sh.M. 2021. "XX asr ikkinchi yarmi she'riyatida g'azal janri poetikasi". *O'zbekiston: til va madaniyat* 4: 90-102.

li Charxiy, Erkin Vohidov, Abdulla Oripov, Jamol Kamol, Matnazar Abdulhakim kabi shoirlar mahorat bilan qalam tebratdilar. Ularning ijodi mumtoz adabiyot an'alarini zamonaviy adabiyot bilan birlashtiruvchi ko'prik sifatida alohida ajralib turadi. Bu ijodkorlar she'riyatida barmoq vaznida yaratilgan she'riy to'plamlar bilan bir qatorda aruz tizimida bitilgan, mumtoz an'alarimizga xos bo'lgan devonlar ham tuzilganligini ko'ramiz.

Ma'lumki, she'riy asarning muhim va asosiy unsurlaridan biri vazn bo'lib, u "nazmdagi satrlarga yagona usul (ritm) bag'ishlaydi" [Rustamov 1972, 3]. Mumtoz ijodkorlarimiz asarlarining she'riy o'lchovini tadqiq etish shoirlarimizning har bir she'rda asardagi g'oya va obrazga muvofiq vazn tanlaganlaridan dalolat beradi. "Chunonchi, hayot va jamiyat, inson va muhabbat, shoir taqdiri, hijron alamlari haqidagi teran falsafiy mushohadalar vazmin, salobatli vaznlar vositasida ifodalansa, mahbuba tavsifi, oshiqning ehtirosli kechinmalari yengilroq, jozibador ohangdagi baytlarda mujassamlantiriladi, vafo va sadoqat tantanasi esa sho'x va o'ynoqi ritmga asoslangan misralarda tarannum etiladi" [Hojiahmedov 1990, 83].

She'riy asar vaznini belgilovchi asosiy omillardan biri bu lirik janrdir. Ijodkor muayyan asari uchun vazn tanlar ekan, uning qaysi janrda yaratilishini ham nazarda tutadi, chunki har bir janr o'z vazn doirasiga ega bo'ladi. Ba'zi janrlarning vazn imkoniyatlari keng bo'lib, ular aruz tizimining istalgan vaznida, ba'zi janrlar esa avvaldan belgilab qo'yilgan vaznlar doirasida bitiladi.

Vazn imkoniyatlari keng bo'lgan lirik janrlardan biri g'azaldir. Mumtoz adabiyotimiz tarixida g'azal bitmagan ijodkorni topish qiyin. Nasiruddin Rabg'uziyning "Qisasi Rabg'uziy" asaridan boshlab ibtido topgan turkiy g'azal ko'p asrlik taraqqiyot yo'lini bosib o'tdi.

XX asr ikkinchi yarmi she'riyatida g'azal

"G'azal Sharq adabiyotidagi o'ziga xos janrlardan biri. U arab adabiyoti asosida shakllanib, keyinchalik forsiy va turkiy muhitda juda kuchli darajada rivojlandi. O'zbek adabiyotida uni oliy cho'qqiga olib chiqqan ijodkor Alisher Navoiydir" [To'xliyev 2019, 239]. G'azalning birinchi bayti matla', oxirgi bayti esa maqta' deb ataladi. Maqta'da aksar hollarda shoir taxallusi qo'llaniladi. Ba'zan taxallus maqta'dan oldingi baytda qo'llanilishi ham mumkin. Ilk o'zbek g'azaliyotidan tortib keyingi davrlargacha yaratilgan g'azallar ko'proq aruzning *ramal* bahrida bo'lgan. Aruzshunos D.Yusupova adabiyotshunoslikda g'azalning bir necha turlari borligini ta'kidlaydi va o'nta shaklini farqlab ko'rsatadi [Yusupova 2020, 199]. Ushbu

tasnifga ko'ra adabiyotshunoslikda g'azalning quyidagi turlari mavjud:

1. Oddiy yoki odatiy g'azal (qofiyalanishi: a-a, b-a, v-a, g-a...);
2. G'azali husni matla' (qofiyalanishi: a-a, a-a, b-a, d-a...);
3. G'azali qit'a (qofiyalanishi: b-a, v-a, g-a...);
4. G'azali musajja' (ikkinchi baytdan boshlab ichki qofiya qo'llaniladigan);
5. G'azali mulamma' (misralari ikki va undan ortiq tilda bitiladigan);
6. G'azali muvashshah (bayt yoki misralarining bosh harflaridan muayyan ism yoki so'z kelib chiqadigan);
7. G'azali mushoira (ikki yoki undan ortiq shoirning badiha yo'li bilan g'azal aytishiga asoslangan);
8. G'azali zulqofiyatayn (zulqofiyatayn san'ati – ikki qofiyalilikka asoslangan);
9. G'azali zulradifayn (ikki radifga asoslangan);
10. G'azali zebqofiya (qofiyalanishi: a-a, a-a, a-a, a-a...)

XX asr ikkinchi yarmi she'riyatida keltirilgan *g'azal turlaridan oddiy g'azal, g'azali qit'a, g'azali musajja', g'azali muvashshah, g'azali zulqofiyatayn* kabi turlari uchraydi.

Oddiy yoki odatiy g'azal a-a, b-a, v-a, g-a... tarzida qofiyalanib, g'azal turlari orasida qo'llanilish jihatidan yetakchi hisoblanadi. XX asr ikkinchi yarmi she'riyatida ham mumtoz an'ana davom ettirilgan. Xususan, Abdulla Oripovning "*To seni*" deb nomlanuvchi munojot g'azali ham mazkur oddiy yoki odatiy g'azal shaklida yaratilgan. Ma'lumki, munojot g'azallar Allohdan najot so'rash mazmunini bildiruvchi g'azallar turkumi hisoblanadi. *Ramali musammani mahzuf* vazni hamd yoki munojot mazmunidagi g'azallar istifodasi uchun nihoyatda qulaydir. Ushbu vaznda ko'plab shoirlarning munojot mazmunidagi she'rlari yozilgan.

Shoir "*To seni*" g'azalida "*seni*" degan radifni tanlash orqali Allohga murojaat qilar ekan, to uni qalban his qilgunicha yagonalik xususiyatini insonlardan yoki boshqa bandalardan qidiradi. Aslida, tanholik faqat o'zigagina xosligini ta'kidlar ekan, Allohni taniganidan keyin dunyoni taniganini, uning tanholigini anglagandan keyin esa o'zligini anglaganligini e'tirof etadi:

Kimnidir tanho dedim men

Topgunimcha to Seni,

Vo ajab, dunyoni topdim,

Anglagach tanho Seni [Oripov 2019, 102].

G'azal uchun tanlangan "*seni*" radifi ayni paytda uning vaznini

tanlashiga ham zamin hozirlagan. Zero, "to seni" so'zi ramal bahri-ning foilun tarmog'iga mos keladi.

Erkin Vohidovning *muzori'i musammani axrab* (- - V/ -V - -/ - - V/ -V - -) vaznida bitilgan "G'uncha" nomli g'azali chiroyli tashbehlariga boyligi va mubolag'alarning turfaligi bilan ajralib turadi. G'azal kompozitsiyasi oshiq ko'ngil va endigina yuz ochish, ochilish arafasida turgan "g'uncha" bilan o'zaro muloqot asosiga qurilgan. Chunki chin oshiqlargina, ko'ngli ilohiy muhabbat nuri ila yo'g'irilgan mahbub va mahbubalargina ko'zlari tushgan har narsadan mo'jiza topa oladilar. G'azalning birinchi bayti o'ziga yaqin do'sti habib izlab yurgan oshiq ko'ngilning ishq gulzorida "barg ostidan muloyim boqib turgan g'uncha"ga darddosh, sirdosh bo'lish istagini bayon qilish bilan boshlanadi:

Barg ostidan muloyim

Boqqan iboli g'uncha,

Ne sirni saqlagaysan

Bag'ring nechun tuguncha [Vohidov 2000, 118].

Ushbu vazn ham misra ichidagi kichik ritmik pauzaga ega va shu jihatidan u *hazaj* bahrining shu yo'nalishdagi vaznlarini eslatadi.

Chustiyning "Sadag'ang bo'lay, nigorim" she'ri g'azalning *g'azali qit'a* turiga mansubdir. "G'azali qit'a shakl jihatidan qit'aga o'xshab ketadi. Unday g'azalning matla'si qit'adagidek o'zaro qofiyalanmagan bo'ladi. Shuning uchun ham qit'a g'azal yoki g'azali qit'a deb yuritilgan" [Nosirov 1979, 72]. U g'azal va qit'aning xususiyatlarini o'zida birlashtiradi. G'azali qit'a taxallusning mavjudligi, g'azal singari ko'p mavzularni o'zida qamrab olishi va hajm imkoniyatlari jihatidan g'azalni eslatsa, qit'aga o'xshab faqat juft misralarda qofiyaning mavjudligi uni qit'aga yaqinlashtiradi. Shu ma'noda g'azali qit'a janrini g'azal hamda qit'a orasidagi hosila janr deyish mumkin.

G'azali qit'a o'zbek adabiyotida kam bo'lsa-da, ba'zi shoirlar ijodida uchrab turadi. Bu janrdagi asarlar o'rta asrlar adabiyotida juda kam yaratilgan. Faqatgina sanoqli ijodkorlarga bu g'azal turiga murojaat qilganlar. G'azali qit'a janri dastlab Mashrab ijodida kuzatilsa, keyinchalik Almaiy, Hamza, Sobir Abdulla ijodida ham qo'llanilganligini uchratish mumkin. Chustiy ham bu an'anani davom ettirib, "Sadag'ang bo'lay, nigorim" g'azali qit'aning go'zal namunasini ramal bahrining murakkab *ramali musammani mashkul* o'lchovida yaratdi. Lekin shoir unda so'zlarni shunday mahorat bilan qo'lladiki, natijada, og'ir ohangga mansub deb qaraladigan mazkur vazn Chustiy qalamida o'ynoqilik kasb etdi. Misol sifatida g'azali qit'aning

2 baytini keltiramiz:

*Seni yayratar diyorim, sadag'ang bo'lay, nigorim,
Qarashing mening madorim, bu tomonga bir qarab qo'y.*

Menga yo'q gunohni ilma, beri kel uzoqqa jilma

Go'zalim bahona qilma, bu tomonga bir qarab qo'y [Chustiy 1988, 161].

Shu o'rinda g'azalning vaznini belgilovchi asosiy omil sifatida radifning ham ahamiyatini ta'kidlash zarur. G'azali qit'a uchun tanlangan "*bu tomonga bir qarab qo'y*" radifi bir vaqtning o'zida uning vazni tanlanishiga ham sabab bo'lgan, ya'ni ushbu radif *failotu* (VV – V) *foilotun* (– V – –) taqti'siga mos keladi, boshqacha aytganda, uning *ramali musammani mashkulda* yozilishini taqozo etadi. G'azali qit'adagi sho'x ohangni ta'minlagan omillardan yana biri vasl hodisasi. Ma'lumki, vasl hodisasi bu vazn talabi bilan ayrim yopiq hijolar oxiridagi undosh tovushni undan keyin turgan va unli tovush bilan boshlangan hijoga qo'shib yuborish bo'lib, natijada, o'ta cho'ziq hijo cho'ziq hijoga, cho'ziq hijo qisqa hijoga aylanadi [Hojiahmedov 1998, 44]. G'azalning 3-baytiga e'tibor qaratsak:

Ochiq aytaman bu so'zni, bilasanmi bu ramuzni,

Uyalib qochirma ko'zni, bu tomonga bir qarab qo'y [Chustiy 1988, 161].

Keltirilgan baytda *ochiq* so'zidagi "q" undoshi vazn talabi bilan o'zidan keyin kelayotgan *aytaman* so'zidagi "ay" hijosi bilan birikib, vasl hosil qiladi va "qay" tarzida o'qiladi. Alaloqibat, ohangda yengillik va o'ynoqilik hosil bo'ladi.

Yuqorida ta'kidlaganimizdek, g'azali qit'a Sobir Abdulla she'riyatida ham uchraydi. Shoirning g'azali qit'asi *ramali musammani maxbuni mahzuf* vaznida bitilganligini kuzatish mumkin. E'tiborli jihati, Sobir Abdulla ushbu vazn uchun "*ishlar edik*" radifini asos qilib oladi. Keltirilgan she'rdagi radif "– V V –" taqti'siga mos keladi. Bu o'z-o'zidan she'rning *ramal* bahriga xos maxbun tarmog'ida yaratilishini talab qiladi, chunki taqti'dagi so'nggi uch hijo *foilotun* asliy ruknining *maxbuni mahzuf* (V V –) tarmog'iga xosdir.

G'azali qit'a biografik xarakterga ega bo'lib, shoirning o'z zamondoshlari bo'lmish Ulfat, Anisiy, Boki, Mahjur va Habibiylar bilan birgalikdagi ijod onlari, mumtoz adabiyot mutolaasi bilan bog'liq jarayonlarni aks ettiradi. Muallif ilk satrlardanoq Hazrat Navoiyning "Chor devon"ini zo'r muhabbat bilan o'rganishga kirishganlarini ta'kidlar ekan, o'zi va atrofdagilarni go'yo bu ajoyib "gulshan ichra"

sayr qilayotgan sayyohlarga o'xshatadi:

*"Chor devon" gulshani ichra kezibon bir necha oy,
Qilibon sayru tamosho, tunu kun ishlar edik.*

*Bilibon lahzada har satrini biz bir maktab,
She'riyat bobida zo'r kasbu funun ishlar edik* [Sobir Abdulla 1965, 83].

G'azal matla'sidagi birinchi misra aruz tizimining *ramali musammani maxbuni maqsur* (ruknlari va taqti'i: foilotun failotun failotun failon -V- -/VV - -/VV - -/VV ~), qolgan misralar *ramali musammani maxbuni mahzuf* (ruknlari va taqti'i: foilotun failotun failotun failun -V- -/VV - -/VV - -/VV-) vaznidalgini belgilash mumkin. Aruzshunos D.Yusupova "*Ramali musammani maxbuni mahzuf (maqsur)*" vaznining "birinchi rukni ba'zan, "*failotun*" tarzida ham kelishi mumkin, ya'ni birinchi misra foilotun bilan boshlansa, keyingi misra *failotun* bilan boshlanadi (yoki aksincha) va bu holat ramal bahrining maxbun tarmog'idagi barcha vaznlarga tegishlidir", - deb ta'kidlaydi [Yusupova 2019, 29]. Darhaqiqat, yuqoridagi satrlarda birinchi va to'rtinchi misralarning sadri, ya'ni ilk ruknlari foilotun (- V - -) tarmog'ida bo'lsa, ikkinchi va uchinchi misralar failotun (VV - -) bilan boshlanyapti va bu o'ziga xos ohangni vujudga keltiryapti.

XX asr ikkinchi yarmi she'riyatida Habibiy, Charxiy, Erkin Vohidov she'riyatida g'azali musajja'ning go'zal namunalari ham uchraydi. G'azali musajja' ikkinchi baytdan boshlab ichki qofiya qo'llaniladigan g'azal turi hisoblanadi. G'azalning mazkur turi Alisher Navoiy, Zahiriddin Bobur, Boborahim Mashrab ijodida keng qo'llanilgan. Zahiriddin Bobur g'azali musajja'ning rivojida Alisher Navoiyning alohida o'rni borligini ta'kidlaydi. Shuningdek, Alisher Navoiyning g'azali masajja'lari, asosan, hazaj bahrida yozilganligini Zahiriddin Bobur alohida aytib o'tadi [Is'hoqov 2014, 114]. Mumtoz adabiyotda g'azali musajja'lar, asosan, ramal, hazaj, rajaz bahrlarida yozilgan. Charxiy esa g'azali musajja'ni munsarih bahrining *munsar-ih-i musammani matviyi mavquf* (ruknlari va taqti'i: *muftailun foilun muftailun foilon* -VV-/-V-/-VV-/-V~) vaznida yaratdi. Bu adabiyot tarixida kuzatilmagan holatlardan biridir. Uning "Gulbahor" radifli g'azali musajja'si

*Bog'u chaman yashnatib, keldi bahor, gulbahor,
Mehnat elin shod etib, keldi bahor, gulbahor,*

*Mavsumi g'oyat **go'zal**, suvlari qandu **asal**,*

*Shavqi-la aylab **jadal**, keldi bahor, gulbahor* [Charxiy 2010, 107], singari bayt bilan boshlanadi. Shoir fasllar kelinchagi bahorning kelishini go'zal tashbehlar bilan tasvirlaydi. Bahor bog'larni, chamanlarni yashnatib, mehnatkash elni shod etib kirib keldi. Bunda bahor g'oyat go'zal mavsumi bilan, suvlarining qand-u asalligi bilan, o'zining shavqi bilan jadal kirib kelganligi ta'kidlanadi.

Charxiy g'azalning birinchi baytida tajziya san'atidan ham mahorat bilan foydalanadi. "Tajziya arabcha bo'lak-bo'lak qilmoq degan ma'noni anglatadi" [Yusupova 2019, 29]. Shoir bayt misralarining har birini teng ikki bo'lakka ajratib, birinchi bo'lakni uchinchi bo'lak bilan, ikkinchi bo'lakni to'rtinchi bo'lak bilan qofiyalagan.

*Bog'u chaman **yashnatib**, keldi **bahor, gulbahor**,*

*Mehnat elin **shod etib**, keldi **bahor, gulbahor*** [Charxiy 2010, 107].

Erkin Vohidov she'riyatida ham g'azali musajja'lar uchraydi. Shoirning "Lola", "O'tkardim" kabi g'azallari bunday g'azal turiga misol bo'loladi.

Ajab, yoshlikni ne qildim –

Faqat orzuda o'tkardim.

Hayot oldinda deb bildim,

Shu pok tuyg'uda o'tkardim.

*Hamisha nenidir **kutdim**,*

*Hamisha yo'lga ko'z **tutdim**,*

*Umrning yarmini **o'tdim**,*

Shirin uyquda o'tkardim [Vohidov 2018, 400].

G'azal hazaj bahrining *hazaji musammani solim* (ruknlari va taqti'i: *mafoiylun mafoiylun mafoiylun mafoiylun V – – – /V – – – /V – – – /V – – –*) vaznida bitilgan. Shoir g'azalda yoshlikni orzuda, hayot oldinda deb pok tuyg'uda o'tkazganini ta'kidlaydi. Hamisha nimanidir kutib, uning yo'lga ko'z tutib, umrning yarmini shirin uyquda o'tkazganligini aytadi. Erkin Vohidov Charxiy singari g'azalning birinchi baytida tajziya san'atidan (*qildim – bildim, orzuda – tuyg'uda*) mohirlik bilan foydalanadi. Shuningdek, o'xshatish san'atini (*pok tuyg'u, shirin uyqu,...*) ham mahorat bilan qo'llaydi.

Bu davrda *ramali musammani maqsur* vaznida yozilgan g'azallar orasida mumtoz adabiyotimiz tarixida uchramaydigan

g'azali qo'sh muvashshah janrida bitilgan she'r ham mavjudligi kuza-tildi. Ushbu *g'azal* Chustiy qalamiga mansub bo'lib, shoirning do'sti Asg'arali Charxiyning 70 yoshga to'lishi munosabati bilan yaratilgan. Shoirning o'zi bu haqda "Sadoqat gullari" devonida "shoiri nozik xayol, fozil-u barkamol aziz do'stim va birodarim domla Asg'arali, ya'ni Mavloni Charxiyning yoshlari 70 ga to'lish munosabati bilan tabrik tariqasida bu arzimas qo'sh muvashshah va sharaflil yil tarixini abjad hisobi bilan mashq qilib manzuri nazir etish umidida taqdim etmoq kaminaga ham muyassar bo'lganligidan faxrlanib cheksiz shodlik izhor etaman, – deb ta'kidlaydi [Chustiy 1992, 121].

G'azalning muvashshah turi haqida nazariy adabiyotlarda ma'lumotlar bor. Xususan, O.Nosirov, S.Jamolov, M.Ziyoviddinovlarning "O'zbek klassik she'riyati janrlari" kitobida *g'azali muvashshah* haqida shunday deyiladi: "Muvashshah adabiy termin sifatida maxsus bir usul – san'at bo'lib, she'rning bayt va misralaridagi birinchi harflar olib tizilsa, ularning birikmasidan ma'lum bir ism – so'z hosil bo'ladi. Bu usul *g'azal*, murabba', muxammas yoki boshqa janrlardagi she'rlarda qo'llanishi mumkin. Muvashshah qo'llanilgan *g'azal g'azali muvashshah* deb nomlanadi [Nosirov 1979, 76]. Shuningdek, UTo'ychiyev, R.Orzibekov, Y.Is'hoqov, D.Yusupova kabi adabiyotshunos olimlar ham *g'azalning g'azali muvashshah* turi borligi haqida fikr aytadilar. Lekin *g'azali qo'sh muvashshah* mavjud ekanligi haqida nazariy ma'lumotlar keltirilmaydi. Chustiyning

Assalom, ey nutqi komil shoiri nozik xayol,

Nazmu nasru hajviya bobida nodir barkamol [Chustiy 1992, 121], singari matla' bilan boshlanuvchi *g'azali muvashshah*idagi toq misralar boshidagi harflarni jamlasak, "*Asg'rali Chrxiyga*", juft misralar boshidagi harflarni jamlasak esa, "*Nbixon Chustiydn*" hosil bo'ladi. Arab yozuvi xususiyatlariga ko'ra, so'zlardagi qisqa "a" unli-lari tushirib qoldirilgan. Ushbu qisqa "a" unlisini o'z o'rniga qo'ysak, "*Asg'arali Charxiyga*", "*Nabixon Chustiydan*" degan jumlar kelib chiqadi. Va bu holat har bir misralar o'zaro muvashshah san'atini paydo qilayotganligini ko'rsatadi. Bundan tashqari, yana bir e'tiborga molik jihat: *g'azalning muvashshah* tugagandan keyingi qismi davom etib, ta'rix san'atini o'zida aks ettirgan. Biz ta'rix janri haqi-da ishimizning keyingi faslida batafsil to'xtalishimizni hisobga olib, bu o'rinda faqat ta'rixning muayyan bir tarixiy voqea yoki hodisani abjad hisobi asosida keltirib chiqarishga asoslanishini ta'kidlab o'tmoqchimiz.

*Boshqadan kutma deding, ey, Chustiy, bu ta'rix haqin,
Bir yuzu o'n ikkini yetmish yashar Charxiydan ol* [Chustiy
1992, 122].

Keltirilgan baytda moddai ta'rix "yetmish yashar Charxiy" bo'lib, uni abjad asosida hisoblab chiqsak va undan 112 ni chiqarib yuborsak, 1972 qoladi. Ya'ni, Charxiyning yubileyi nishonlangan sana 1972-yil ekanligi ma'lum bo'ladi. Shu ma'noda biz mazkur she'rni shartli ravishda *g'azali muvashshahi ta'rix* deb atash tarafdorimiz. Chunki bu she'rda ham g'azal, ham muvashshah, ham ta'rix xususiyatlari birlashib ketgan. Mumtoz adabiyotimiz tarixida bunday hodisaning uchramasligi ushbu davr she'riyatining o'ziga xos jihatlari ko'rsatib beruvchi yana bir muhim omildir [Rahmonova 2020, 42].

Shuningdek, XX asr ikkinchi yarmi g'azaliyotida Asg'arali Charxiy qaytarma bahr nomi bilan yana bir g'azal turini iste'molga olib kirdi. Bunday g'azal turida baytlarning oxirigacha tasdir va tasbi' san'atlari o'rin almashinib qo'llanilib, ajoyib bir ohangdorlik vujudga keladi. Xususan, tasdir yoki radd us-sadr il-al ajuz (sadrning ajuzda takrorlanishi) san'atida baytning boshida kelgan so'z baytning oxirida ham takrorlanadi, boshqacha aytganda, bayt qaysi so'z bilan boshlangan bo'lsa, shu so'z bilan yakunlanadi [Yusupova 2020, 255]. Masalan, matla' bayt **baxtiyor** so'zi bilan boshlanib, shu so'z bilan tugagan. Tasbi' yoki raddul aruz ilal ibtido (aruzning ibtidoda takrorlanishi) – birinchi misrani tugatgan so'zning ikkinchi misra boshida kelishiga aytiladi [Yusupova 2020, 255]. Matla' baytning birinchi misrasi **barqaror** so'zi bilan tugaydi va keyingi misra shu so'zning takrori bilan boshlanadi. Qaytarma bahrli g'azalning qolgan baytlarida ham mazkur ikki holatni kuzatish mumkin.

***Baxtiyorman** yashnagan yurtimda, mehnat **barqaror**,
Barqaror mendek shirin umri-la hamma **baxtiyor**.*

***Ixtiyor** erkini qo'ldan yaxshi inson **bermagay**,
Bermagay hargiz yomon yo'llarga vijdon **ixtiyor**.*

***E'tibor** topmoq adabdin beadablik **ko'p yomon**,
Ko'p yomon el oldida kim bo'lsa **bee'tibor**.*

***Bemador** bo'lma yigitlik chog'ida yuz **tovlanib**,
Tovlanib yuz rangda bo'lsang, bilki umring **bemador**.*

Yor bo'lur baxtu saodat mard kishiga **toabad**,
Toabad xavfu xatarsiz, kimki mehnat birla **yor**.

Oshkor bo'lganda qanday yaxshi niyat **bir kuni**,
Bir kuni bir yomon niyat bo'lur tez **oshkor**.

Intizor aylar vafosiz hamnishinlar **va'dasi**,
Va'dasi chin yoru do'stlar aylamaslar **intizor**.

Bor, yaxshilikni kasb ayla, charog'ing **uchmagay**,
O'chmagay noming jahonda yaxshi kelding, yaxshi **bor**.

Lolazor et, Charxiy, davroningni ko'nglim **kel**, **bezat**,
Kel, **bezat** davrim jahon boricha bo'lsin **lolazor** [Charxiy 2010, 105].

Mazkur g'azalning toq misralari *ramali musammani mahzuf*-da, juft misralari esa *ramali musammani maqsur* vaznida yaratilgan.

Xulosa

XX asr ikkinchi yarmi she'riyatida g'azal janri poetikasi Habibiy, Sobir Abdulla, Chustiy, Charxiy, Erkin Vohidov va Abdulla Oripov ijodi misolida o'rganish asnosida quyidagi xulosalar shakllantirildi:

1. Lirik janr she'riy asar vaznini belgilovchi asosiy omildir. Shoir muayyan vazndan foydalanishda uning qaysi janr uchun mo'ljallanayotganini nazarda tutishi zarur, chunki mumtoz janrlarning o'z vazn doirasi mavjud.

2. G'azal Sharq adabiyotining eng ko'p tarqalgan janri bo'lib, XX asr ikkinchi yarmi she'riyatida ham muvaffaqiyat bilan qo'llanildi. Bu davr shoirlari g'azalning janr imkoniyatlarini yanada kengaytirdilar. Chustiy, Sobir Abdulla ijodida g'azali qit'aning betakror namunalarini vujudga keldi.

3. Charxiy ko'klam bahorga bag'ishlangan g'azali musajja'sini munsarih bahrining *munsarihi musammani matviyi mavquf* vaznida yaratdi va bu adabiyot tarixida kuzatilmagan holatlardan biri bo'ldi.

4. Bu davr she'riyatida mumtoz adabiyotimiz tarixida mavjud bo'lmagan *g'azali muvashshahi ta'rix* janri ham istifoda etilgan. Chustiy qalamiga mansub ushbu she'r Asg'arali Charxiyning 70 yoshga to'lishi munosabati bilan yozilgan. Unda g'azal shakli asos bo'lib xizmat qilgani holda har bir misraning muvashshah

xususiyatlarini o'zida jamlaganligini va so'nggi baytlarda abjad hisobi asosida ta'rix mavjudligini ko'ramiz. Ushbu hodisa XX asrning ikkinchi yarmiga kelib g'azal janrining imkoniyatlari yanada kengayganligini va takomiliga yetganligini ko'rsatadi.

Asg'arali Charxiy qaytarma bahr nomi bilan yana bir g'azal turini iste'molga olib kirdi. Bunday g'azal turida baytlarning oxirigacha tasdir va tasbi' san'atlari o'rin almashinib qo'llaniladi.

Adabiyotlar

- Абдулла, Собир. 1965. *Девон*. Тошкент: Бадиий адабиёт.
- Адабий турлар ва жанрлар. 1992. Уч жилдлик. 2-жилд. Лирика. Тошкент: Фан.
- Баранов, Х.К. 1958. *Арабско-русский словарь*. Москва: Наука.
- Воҳидов, Э. 2000. *Ишқ савдоси*. Сайланма. Биринчи жилд. Тошкент: Шарқ.
- Воҳидов, Э. 2018. *Танланган асарлар*. Тошкент: Шарқ.
- Исҳоқов, Ё. 2014. *Сўз санъати сўзлиги*. Тошкент: Ўзбекистон.
- Каримов, Н. 2001. "XX аср менинг тақдиримда". *Жаҳон адабиёти* 1: 24.
- Носиров, О., Жамолов, С., Зиёвиддинов, М. 1979. *Ўзбек классик шеърлари жанрлари*. Тошкент: Ўқитувчи.
- Орипов, А. 2019. *Танланган асарлар*. Тошкент: Шарқ.
- Орзибеков, Р. 1976. *Лирикада кичик жанрлар*. Тошкент.
- Рустамов, А. 1972. *Аруз ҳақида суҳбатлар*. Тошкент: Фан.
- To'xliyev, B. 2019. "G'azal va uni tahlil qilish metodikasi". *Alisher Navoiy va XXI asr: xalqaro ilmiy-nazariy anjuman materiallari*. Toshkent: MASHHUR-PRESS.
- Ҳожиаҳмедов, А. 1998. *Ўзбек арузи луғати*. Тошкент: Шарқ.
- Ҳожиаҳмедов, А. 1990. *Фурқат арузи. Фурқат ижодиёти*. Тошкент: Фан.
- Чархий, А. 2010. *Қиёлаб ўтди*. Тошкент: Академнашр.
- Чустий. 1992. *Садоқат гуллари*. Тошкент: Внешторгиздат.
- Чустий. 1989. *Ҳаётнома*. Тошкент: Адабиёт ва санъат.
- Yusupova, D. 2019. *Aruz vazni qoidolari va mumtoz poetika asoslari*. Toshkent: Ta'lim-Media.
- Yusupova, D. 2020. *Aruz vazni qoidolari va mumtoz poetikaga kirish*. Toshkent: Akademnashr.
- Rakhmonova, Sh. 2020. "Harmony of prosody and content in the Uzbek ghazals of the second half of the twentieth century". *International Journal of Research in Economics and Social Sciences (IJRESS)* 10 (10): 2249-7382.

Poetics of the ghazal genre in uzbek poetry of the second half of the XX century

Shahnoza Rahmonova¹

Abstract

The article reveals the role of the ghazal genre in the development of poetic form and content in Uzbek poetry in the second half of the twentieth century. The poems of Uzbek poets Habibi, Sabir Abdulla, Chustiy, Charkhiy, Erkin Vahidov, Abdulla Aripov are the basis for the analysis. The main theme of the article is to cover the issues related to the prosody characteristics and content of the simple ghazal, ghazal-i qit'a, ghazali musajja', ghazali muvashshahi ta'rikh and reversible ghazal metre in the works of these artists. It also discusses ghazal muvashshahi ta'rikh, which are not found in the history of Uzbek literature, and the possibilities of ghazal types with reversible prosody are analyzed.

Key words: *aruz, prosody, genre, ghazal, simple ghazal ghazal-i qit'a, ghazali musajja', ghazali muvashshahi ta'rikh, reversible ghazal metre.*

References

- Abdulla, Sobir. 1965. *Devon*. Toshkent: Badiiy adabiyot.
- Adabiy turlar va janrlar*. 1992. Uch jildlik. 2-jild. Lirik. Toshkent: Fan.
- Baranov, X.K. 1958. *Arabsko-russkiy slovar*. Moskva: Nauka.
- Vohidov, E. 2000. *Ishq savdosi*. Saylanma. Birinchi jild. Toshkent: Sharq.
- Vohidov, E. 2018. *Tanlangan asarlar*. Toshkent: Sharq.
- Is'hoqov, Y. 2014. *So'z san'ati so'zligi*. Toshkent: O'zbekiston.
- Karimov, N. 2001. "XX asr mening taqdirimda". *Jahon adabiyoti* 1: 24.
- Nosirov, O., Jamolov, S., Ziyoviddinov, M. 1979. *O'zbek klassik she'riyati janrlari*. Toshkent: O'qituvchi.
- Oripov, A. 2019. *Tanlangan asarlar*. Toshkent: Sharq.
- Orzibekov, R. 1976. *Lirikada kichik janrlar*. Toshkent.
- Rustamov, A. 1972. *Aruz haqida suhbatlar*. Toshkent: Fan.
- To'xliyev, B. 2019. "G'azal va uni tahlil qilish metodikasi". *Alisher Navoiy va XXI asr: xalqaro ilmiy-nazariy anjuman materiallari*. Toshkent.
- Hojiahmedov, A. 1998. *O'zbek aruzi lug'ati*. Toshkent: Sharq.

---

¹*Shahnoza M. Rahmonova* – Doctor of Philosophy in Philology (PhD), Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoi.

E-mail: shahnoza.raxmonova86@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-4521-8754

For citation: Rahmonova, Sh.M. 2021. "Poetics of the ghazal genre in uzbek poetry of the second half of the XX century". *Uzbekistan: Language and Culture* 4: 90-102.

- Hojiahmedov, A. 1990. *Furqat aruzi*. Furqat ijodiyoti. Toshkent: Fan.
- Charxiy, A. 2010. *Qiyolab o'tdi*. Toshkent: Akademnashr.
- Chustiy. 1992. *Sadoqat gullari*. Toshkent: Vneshtorgizdat.
- Chustiy. 1989. *Hayotnoma*. Toshkent: Adabiyot va san'at.
- Yusupova, D. 2019. *Aruz vazni qoidalari va mumtoz poetika asoslari*. Toshkent: Ta'lim-Media.
- Yusupova, D. 2020. *Aruz vazni qoidalari va mumtoz poetikaga kirish*. Toshkent: Akademnashr.
- Rakhmonova, Sh. 2020. "Harmony of prosody and content in the Uzbek ghazals of the second half of the twentieth century". *International Journal of Research in Economics and Social Sciences (IJRESS)* 10 (10): 2249-7382.

MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

O'zbekiston: til va madaniyat (O'zTM) – zamonaviy O'zbekiston (sobiq Turkiston) bilan bog'liq bevosita Markaziy Osiyo mintaqasini birlashtiradigan til, tarix, san'at, etnografiya, madaniyat va ijtimoiy fanlar sohalarini qamrab olgan ilmiy jurnaldir. O'zTM munozarali, zamonaviy, innovatsion, konseptual jihatdan qiziqarli, original mavzudagi ilmiy tadqiqotlarni nashr qiladi. Jurnal lingvistika, adabiyotshunoslik, tarjimashunoslik, din, falsafa, ilohiyot, fan, ta'lim, metodika, sotsiologiya, psixologiya, tarix, madaniyat, san'at, etnologiya, etnografiya, antropologiyaga oid ilmiy yo'nalishdagi maqolalar va taqrizlar hamda konferensiya hisobotlarini qabul qiladi.

I. Maqola taqdim etish uchun umumiy talablar

Qo'lyozmalar o'zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, boshqa turkiy tillarda ham qabul qilinadi. Agar muallif o'z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr ettirmoqchi bo'lsa, unda qo'lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etilishi lozim.

Qo'lyozmalar MS Word (.doc) formatida (uzlangcult@gmail.com) elektron pochta-siga yuboriladi. Iqtiboslar va izohlar uchun MS Word menejerini qo'llash mumkin.

Barcha qo'lyozmalar tahririyatga muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma'lumot bilan taqdim etiladi.

Asosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oralig'i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o'ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo'lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantiriladi. Maqola matni 3 000–5 000 so'zdan iborat bo'lishi kerak.

O'zbek va ingliz tillarida 100–150 so'zdan iborat abstrakt (annotatsiya) va 5–10 so'zdan kam bo'lmagan kalit so'zlar (o'zbek va ingliz tillarida). Abstraktda maqolaning qisqacha mazmuni va dolzarbligi, tadqiqot natijalari aks etishi lozim.

Adabiyotlar ro'yxati 5 sahifadan oshmasligi kerak.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo'lishi mumkin) 1500 so'zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so'ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

II. Maqola bo'limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to'q bo'yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o'zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tilda yozilgan bo'lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.

Maqola bo'limlari sarlavhasi – to'q bo'yoqda, 14 hajm.

III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimoni aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda "tarjima muallifniki"

shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklda beriladi.

IV. Ko'chirma va tarjima parchaning berilishi

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasida qavs ichida ( ) satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

V. Havola va izohlar berish

Manbaga havola matn ichida to'rtburchak qavsda [ ] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyasi

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satr boshidan, boshqa barcha qatorlari xatboshidan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosi tartibida ko'rsatiladi.

VII. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyasi

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mumkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mumkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

VIII.1. Kitoblar uchun

Bibliografiyada:

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*, Shahar: Nashriyot nomi.

Qudratullayev, Hasan. 2018. *Boburning adabiy-estetik olami*. Toshkent: Ma'naviyat.

Matnda kitobga havola:

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Qudratullayev 2018, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (a). *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (b). *O'zbek adabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Familiya, kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2011 (a), 99]

[Sirojiddinov 2011 (b), 67]

Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Abdurahmonov, G'anijon, Alibek Rustamov. 1984. *Navoiy tilining grammatik xususiyatlari*. Toshkent: Fan.

Matnda kitobga havola:

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdurahmonov, Rustamov 1984, 52]

Agar kitobning uch va undan ortiq mualliflari bo'lsa, bibliografiyada barcha mualliflarning ismlari to'liq yoziladi. Bunday kitobga havola qilinganda birinchi muallif ismi yoziladi va "boshqalar" deb ko'rsatiladi.

[Familiya va boshqalar kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Abdug'afurov, Abdurashid. 2016. "Badoye' ul-bidoya"ning tuzilish sanasi". *XX asr o'zbek mumtoz adabiyotshunosligi*, Olim To'laboyev muharrirligida, 174–184. Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.

Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdug'afurov 2016, 176]

Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiyada foydalanilgan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

Elektron kitobni bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL. Foydalanilgan sana.

Mamatov, Ulug'bek. 2018. *O'zbekiston madaniyatida tarixiy janrdagi tasviriy san'at asarlari*.

Toshkent: Mumtoz so'z. <https://kitobxon.com/uz/catalog/sanat/>. 12.03.2019.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Маматов 2018, 11]

Ikki muallif tomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2017, 19-hujjat]

VIII.2. Jurnal maqolasi uchun

Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi". *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari.

Mahmudov, Nizomiddin. 2013. "Termin, badiiy so'z va metafora". *O'zbek tili va adabiyoti* 4: 3 – 8. Toshkent.

Matnda jurnal maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mahmudov, 2013, 5]

Elektron jurnal uchun:

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarmas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'ni manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Aminov, Hasan. 2018. "O'zbekiston san'atida temuriylar siymosi". *O'zbekistonda xorijiy tillar* 2: 246 – 253. doi: 10.36078/1596780051.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

VIII.3. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomnazarovning 27.02.2005dagi “O‘zbekiston adabiyoti va san’ati” gazetasida chop etilgan maqolasida aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro‘yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo‘yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo‘lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko‘rsatilishi kerak.

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. “Maqola nomi.” *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr sanasi.

Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. “Jomiy “Xamsa” yozganmi?.” *O‘zbekiston adabiyoti va san’ati*, January 25.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. “Maqola nomi.” *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Jabborov, Rustam. 2019. “Navoiyning Tabrizda yashagan xorazmlik kotibi”. *UZA: O‘zbekiston Milliy axborot agentligi*, 08.12. <https://uza.uz/uz>.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Jabborov 2010, 17]

Maqola so‘ngida foydalanilgan adabiyotlar o‘zbek lotin alifbosi tartibida beriladi. Adabiyotlar ro‘yxati ikki qismdan iborat bo‘lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko‘rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o‘zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

Adabiyotlar

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

Adabiyotlar

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini “The Chicago Manual of Style, 16th Edition” qo‘llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle> havolasidan ko‘rib olishingiz mumkin.

GUIDELINES FOR CONTRIBUTORS

Uzbekistan: language and culture is an academic journal, publishing research in linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies. We aim to publish cutting edge, innovative, conceptually interesting, original case studies and new research, which shape and lead debates in multifaceted studies. We do not publish economic analyses or policy papers. Any opinions and views expressed in publications are the opinions and views of the authors, and the publishers are not responsible for the views/ reviews of the contributors.

The journal is published four times a year. The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcomed. In addition to research articles, the journal welcomes book reviews, literature overviews, conference reports and research project announcements.

1. General

- Submission Guideline

1. Manuscripts may be submitted at any time during the year. However, if the author wishes to have his/her manuscript published in a certain issue of the journal, the submission should be made at least five months in advance of the proposed publication date.

2) Manuscripts should be submitted by email (uzlangcult@gmail.com) as an attachment in MS Word document (.doc) format and use MS Word Source.

3) All manuscripts should be submitted with a cover page including an email address, a mailing address and a short introduction about the author(s) /contributor(s)'.

2. Manuscript format

1) The main texts should be written in Times New Roman font, 12 point, and single-spaced in 44 pagination with 1-inch margins.

2) Submissions must follow the author-date system of *The Chicago Manual of Style*, 16th Edition.

3) Quotations are given in brackets in the text.

4) A research article should normally be no more than 9,000 words in length, including the following contents:

- an abstract of 150-200 words (in English, Russian, and Uzbek) and seven to ten keywords;

- a list of references of no more than five (5) pages;

- tables and figures, if any.

5) A book review should generally be about 1,500 English words (or other languages) in length, and must include the heading and closing in the following format:

- Heading: *Title of the Book*. By Author's Name(s). City of Publication: Publisher Name, Year. pp. Price, ISBN:, (hardcover/paperback).

- Closing: Book reviewer's name, affiliation and postal address at the end.

6) Style Points Headings. Limit: Four levels.

Level 1. Title Style (e.g. the first letter of each word upper case, except prepositions), Bold, and 14 point.

Level 2. Title Style, Italics, 14 Point.

Level 3. Modified “down” style (first letter upper case, or first letter of first two words if the first word is an article), Bold, and 12 point.

Level 4. Modified down style, Bold, 11 point.

3. Style and Usage

1) Translation

- Translated excerpts from classical texts or non-English sources should be annotated with clarification of its original/published language and translator. Likewise, “Author’s own” translations of quoted texts should be noted as such.

- The author is expected to provide an English translation of key terms in the work, rather than a translator without expertise in the subject.

- Excerpts or quoted texts from published translation will not be edited. However, UzLC editors may query or modify translations of key terms or texts provided by the author.

- Where necessary, short supplementary information such as dates, an item in its original characters, or the Romanized form of a non-English item, may be included.

- Names of foreign publishers, and titles of sources published in a foreign language should primarily appear in Romanized form without translation. However, if necessary, a translation may be added in brackets ([ ]).

2) Names and Terms

- Place Names (foreign):

Designation for division of areas should be either translated or hyphenated after the given area name.

Designation for geographical/structure names are not hyphenated, and appear without the equivalent English term.

Institutional names are considered proper nouns. Their names should appear following the preference of the individual institutions.

3) The descriptive designation of a period is usually lowercase, except for proper names or traditionally capitalized terms.

4. Quotation

1) Block Quotations:

- A block quotation should start with double line spacing and an indentation from the left margin. From the second paragraph of the block quotation, additional paragraph indentation is needed.

Texts in block quotation should be written in Times New Roman 10 pts., and not be entirely italicized.

5. Others

1) There is one space after sentence punctuation and not two.

2) The end parenthesis, closing quotation mark, and footnote numbers come after the sentence punctuation.

3) For parentheses within parentheses, use brackets ([ ]).

6. Basic Citation Format

The following examples illustrate citations using the **author-date** system. Each example of a reference list entry is accompanied by an example of a corresponding parenthetical citation in the text. For more details and many more examples, see chapter 15 of *The Chicago Manual of Style*.

BOOK

Reference List (hanging indent):

Pollan, Michael. 2006. *The Omnivore's Dilemma: A Natural History of How Eating Has Evolved*. New York: Penguin.

In Text Cite:

[Pollan 2006, 99–100]

Reference List (hanging indent):

Ward, Geoffrey C., and Ken Burns. 2007. *The War: An Intimate History, 1941–1945*. New York: Knopf.

In Text Cite:

[Ward and Burns 2007, 52]

For four or more authors, list all of the authors in the reference list; in the text, list only the first author, followed by et al. (“and others”):

[Barnes et al. 2010, 847]

Reference List (hanging indent) book chapter:

Kelly, John D. 2010. “Seeing Red: Mao Fetishism, Pax Americana, and the Moral Economy of War.” In *Anthropology and Global Counterinsurgency*, edited by John D. Kelly, Beatrice Jauregui, Sean T. Mitchell, and Jeremy Walton, 67–83. Chicago: University of Chicago Press.

In Text Cite:

[Kelly 2010, 77]

Chapter of an edited volume originally published elsewhere (as in primary sources):

Reference List (hanging indent) book originally published elsewhere:

Cicero, Quintus Tullius. 1986. “Handbook on Canvassing for the Consulship.” In *Rome: Late Republic and Principate*, edited by Walter Emil Kaegi Jr. and Peter White. Vol. 2 of *University of Chicago Readings in Western Civilization*, edited by John Boyer and Julius Kirshner, 33–46. Chicago: University of Chicago Press. Originally published in Evelyn S. Shuckburgh, trans., *The Letters of Cicero*, vol. 1 (London: George Bell & Sons, 1908).

In Text Cite:

[Cicero 1986, 35]

BOOK PUBLISHED ELECTRONICALLY

If a book is available in more than one format, cite the version you consulted. For books consulted online, list a URL; include an access date only if one is required by your discipline. If no fixed page numbers are available, you can include a section title or a

chapter or other number.

Reference List (hanging indent):

Austen, Jane. 2007. *Pride and Prejudice: A Novel in Five Books*. New York: Penguin Classics. Kindle edition.

In Text Cite:

[Austen 2007, 101]

Reference List (hanging indent):

Kurland, Philip B., and Ralph Lerner, eds. 1987. *The Founders' Constitution*. Chicago: University of Chicago Press. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders>

In Text Cite:

[Kurland and Lerner, chap. 10, doc. 19]

JOURNAL ARTICLE

Article in a print journal

In the text, list the specific page numbers consulted, if any. In the reference list entry, list the page range for the whole article.

Reference List (hanging indent):

Weinstein, Joshua I. 2009. "The Market in Plato's Republic." *Classical Philology* 104:439–58.

In text cite:

[Weinstein 2009, 440]

Article in an online journal

Include a DOI if the journal lists one. A DOI is a permanent ID that, when appended to <http://dx.doi.org/> in the address bar of an Internet browser, will lead to the source. If no DOI is available, list a URL. Include an access date only if one is required by your discipline.

Reference List (hanging indent):

Kossinets, Gueorgi, and Duncan J. Watts. 2009. "Origins of Homophily in an Evolving Social Network." *American Journal of Sociology* 115:405–50. doi:10.1086/599247.

In text cite:

[Kossinets and Watts 2009, 411]

Article in a newspaper or popular magazine

Newspaper and magazine articles may be cited in running text ("As Sheryl Stolberg and Robert Pear noted in a New York Times article on February 27, 2010..."); they are commonly omitted from a reference list. The following examples show more formal versions of the citations. If you consulted the article online, include a URL; include an access date only if your discipline requires one. If no author is identified, begin the citation with the article title.

Reference List (hanging indent):

Mendelsohn, Daniel. 2010. "But Enough about Me." *New Yorker*, January 25.

In text cite:

[Mendelsohn 2010, 68]

Reference List (hanging indent):

Stolberg, Sheryl Gay, and Robert Pear. 2010. "Wary Centrists Posing Challenge in Health Care Vote." *New York Times*, February 27. <http://www.nytimes.com/2010/02/28/us/politics/28health.html>.

In text cite:

[Stolberg and Pear 2010, 12]

WEBSITE

A citation to website content can often be limited to a mention in the text ("As of July 19, 2008, the McDonald's Corporation listed on its website . . ."). If a more formal citation is desired, it may be cited as in the examples below. Because such content is subject to change, include an access date or, if available, a date that the site was last modified. In the absence of a date of publication, use the access date or last-modified date as the basis of the citation.

Bibliography (hanging indent):

Google. 2009. "Google Privacy Policy." Last modified March 11. <http://www.google.com/intl/en/privacypolicy.html>.

In text cite:

[Google 2009]

Reference List (hanging indent):

McDonald's Corporation. 2008. "McDonald's Happy Meal Toy Safety Facts." <http://www.mcdonalds.com/corp/about/factsheets.html>.

In text cite:

[McDonald's 2008]

Jurnal 2017-yil 26-oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Matbuot
va axborot agentligi tomonidan № 0936 raqam bilan ro'yxatdan o'tgan.
Tahririyatga kelgan maqolalar mualliflarga qaytarilmaydi.

Manzil: Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos
Hojib ko'chasi 103-uy.
Telefonlar: +99871 281-45-11, +99871 281-41-93.
Website: www.uzlc.navoiy-uni.uz
E-mail: uzlangcult@gmail.com

Bosishga 30.12.2021-yilda ruxsat etildi.
Bichimi 70x100 1/16, Ofset bosma. "Cambria" garniturası.
Shartli b.t. 7,51. Nashr b.t. 7,62.

"O'zbekiston: til va madaniyat" jurnali tahririyatida
tayyorlandi va sahifalandi.
"YASHNOBOD NASHR" bosmaxonasida chop etildi.
Adadi 300 nusxa. Buyurtma №2.
Bosmaxona manzili: Toshkent shahar Yashnobod tumani,
58-a harbiy shaharcha.